

емоцій, поведінки і тіла. Саме відображення цієї взаємодії, її моделювання й усвідомлення особою дозволяє побачити, як ірраціональні вірування не дають змогу розвинути безумовне самоприйняття, оскільки підтримуються всіма складниками цілісної особистості. Також визначення інтерактивної системи показує приховані проблеми безумовного самоприйняття, адже часто компенсаторна поведінка, демонстративна, наприклад, може приховувати справжні почуття й емоції людини, яка має серйозні проблеми, що перешкоджають досягненню психологічного благополуччя. Тому цей принцип може також відобразити негативні кореляційні зв'язки між різними системами особистості: когніціями, емоціями, проблемами на рівні тіла та поведінкою.

6. Емпіричний принцип передбачає, що всі теоретичні припущення потребують ґрунтовної емпіричної перевірки із представленням надійних і вірогідних результатів. Використання цього принципу в нашому дослідженні дістало висвітлення в побудові чіткої програми емпіричного дослідження безумовного самоприйняття як чинника психологічного благополуччя сучасної жінки із залученням до предмета дослідження методичного інструментарію та методів математичної статистики.

Методологічні засади дослідження відображено в таблиці 1.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вестбрук Д., Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. Львів: Свічадо, 214. 420 с.
2. Глива Є. Вступ до психотерапії. Острог; Київ: Острозька академія; Кондор, 2004. 530 с.
3. Гошовська Д. Концептуально-теоретична модель становлення особистісної самоакцептації в підлітковому віці. Психогенеза особистості: вікові та педагогічні модифікації: монографія. Луцьк: СХУ імені Лесі Українки, 2014. С. 71–91.
4. Засекіна Л., Засекін С. Психолінгвістична діагностика. Луцьк: Вежа, 2008. 188 с.
5. Gould J. Classic Philosophical Questions. Columbus: Bell and Howell Company, 1978. 671 p.
6. Ellis A. Reason and emotion in psychotherapy. New York: Lyle Stuart, 1962. 384 p.
7. Hayes S., Barnes-Holmes D., Roche B. Eds. Relational Frame Theory: A Post-Skinnerian account of human language and cognition. New York: Plenum Press, 2001. 502 p.
8. Shepard L. Self-acceptance: The evaluative component of the self-concept construct. American Educational Research Journal. 1978. Vol. 16(2). P. 139–160.
9. Zasiiekina L. Psycholinguistic approach to diagnostics and modification of individual negative core beliefs. East European Journal of Psycholinguistics. 2005. Vol. 2. № 1. P. 151–157.

УДК 159.923.2

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМНОЇ РЕФЛЕКСІЇ ЯК ЧИННИКА САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Махукова В.М., аспірант

Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

У цій статті представлені результати теоретичного аналізу дослідження системної рефлексії як чинника самоствалення особистості. Проведений теоретичний аналіз виявив, що є різноманітні погляди на визначення понять «рефлексія», «системна рефлексія», «трансформаційні ігри». На основі проведеного теоретичного дослідження було виявлено, що поняття «рефлексія» розглядається з різних точок зору, це поняття в узагальненому смислі розуміється як унікальна властивість особистості, усвідомлення себе та оточуючого світу, процес репрезентації психіці свого власного «Я». Розроблено теоретичну модель системної рефлексії з метою визначення рефлексії як сутності самоствалення особистості та динаміки її становлення в процесі трансформаційних ігор.

Ключові слова: рефлексія, системна рефлексія, модель, трансформаційні ігри.

В данной статье представлены результаты теоретического анализа исследования системной рефлексии как фактора самоотношения личности. Проведенный теоретический анализ выявил, что существуют различные взгляды на определение понятий «рефлексия», «системная рефлексия», «трансформационные игры». На основе проведенного теоретического исследования было выяснено, что понятие «рефлексия» рассматривается с разных точек зрения, это понятие в общем смысле трактуется как уникальное свойство личности, осознания себя и окружающего мира, процесс репрезентации психике своего собственного «Я». Разработана теоретическая модель системной рефлексии с целью определения рефлексии как сущности самоотношения личности и динамики ее становления в процессе трансформационных игр.

Ключевые слова: рефлексия, системная рефлексия, модель, трансформационные игры.

Makhukova V.M. THE THEORETICAL OF THE STUDY OF SYSTEMIC REFLECTION AS A FACTOR IN PERSONAL SELF-CONCEPTION

This article presents the results of a theoretical analysis of the study of systemic reflection as a factor in the personality personal self-conception. The theoretical analysis has revealed that there are different views on the definition of the concepts “reflection”, “systemic reflection”, “transformational games”. On the basis of the theoretical research it was revealed that the concept of “reflection” is viewed from different points of view, this concept in the general sense is understood as a unique property of the individual, awareness of himself and the world around him, the process of representation of the psyche of his own “I”. A theoretical framework of systemic reflection was developed with the aim of defining reflexion as the essence of the self-relationship of the personality and the dynamics of its formation in the process of transformational games.

Key words: reflection, systemic reflection, model, transformational games.

Постановка проблеми. У сучасній психологічній науці актуальним є вивчення рефлексії, оскільки вона розглядається як предмет і об'єкт дослідження науки про свідомість (філософія, психологія, педагогіка), в теорії мислення (когнітивна психологія, герменевтика, дидактика), в науці про особистість (психологія, педагогіка) та в теорії діяльності (психологія управління). Дослідження проблеми рефлексії здійснюється в кількох площинах: у процесі філогенезу (часу появи рефлексії в історії людської думки), у процесі онтогенезу – власне, її вивчення. Дослідження особистої рефлексії, аналіз результатів вивчення цього феномена, представлені як у вітчизняних, так і в закордонних дослідженнях, показали недостатнє експериментальне розроблення цієї проблеми щодо формування особистості. У низці робіт відбулися спроби розкрити рівні особистої рефлексії, але відсутнє вивчення структури феномена, не виділяються детермінанти його формування.

Актуальним є вивчення, зокрема, системної рефлексії як чинника самостворення особистості. Системна рефлексія дає особистості змогу подивитися на себе з іншого боку, очима сторонніх людей, а, отже, сприяє саморозвитку та самовдосконаленню.

Таким чином, постає необхідність побудови теоретичної моделі дослідження системної рефлексії як чинника самостворення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У найбільш загальному вигляді «системна рефлексія» – це здатність дивитися на себе очима стороннього спостерігача, виділяючи свої позитивні та негативні сторони. Таке визначення вказує на те, що системна рефлексія важлива як якість особистості, без якої неможливе самовдосконалення, саморозвиток та самостворення. Поняття «системна рефлексія» потребує визначення його характеристик, які можуть допомогти особистості при формуванні адекватного самостворення.

У зв'язку з аналізом поняття «системна рефлексія» виникає проблема роз-

робки теоретичної моделі дослідження динаміки рефлексії в трансформаційних іграх. Мають бути досліджені як чинники, так і наслідки для розвитку особистісної рефлексії, як процесу трансформації. Особливістю внутрішньої рефлексії є суб'єктна активність особистості та самостійний вибір власного шляху саморозвитку.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розробленні теоретичної моделі дослідження системної рефлексії як чинника самостворення особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання, що стосуються проблеми рефлексії, порушуються в роботах українських вчених О.І. Зімовіна, Н.В. Оксентюк та зарубіжних вчених П. Дорнер [15], Х. Отани [16], Р.Л. Виднер, Д. Райнер [17] та ін.

У радянській психології розвиток наукового інтересу до поняття «рефлексія» був підготовлений дослідженнями свідомості, яка відбита в роботах І.М. Сеченова, В.А. Петровського, С.Л. Рубінштейна тощо. Знання рефлексії як результату осмислення суб'єктом своєї життєдіяльності лежить в основі діяльнісного підходу, представленого в роботах О.М. Леонтьєва, Д.О. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна та ін. А.В. Карповим і Д.О. Леонтьєвим рефлексія розглядається як характеристика самодетермінації, самоорганізації та саморегуляції особистості та чинник саморозвитку особистості.

У структурі свідомості рефлексія займає особливе місце. Вона виконує як когнітивну функцію, пов'язану з відображенням змісту психіки, так і регулятивну, яка проявляється в контролі над емоційно-вольовими процесами мислення.

О.М. Леонтьєв розглядає психіку як властивість високоорганізованої живої матерії, яка полягає в активному відображенні суб'єкта об'єктивності світу, в побудові суб'єкта власної картини цього світу та регуляції на цій основі своєї поведінки та діяльності. При цьому, на думку автора, внутрішній, духовний світ людини виступає як

джерело самопознання, рефлексії зовнішнього світу [6, с. 430].

Як зауважує Д.О. Леонтьєв, суб'єкт здатен зайняти позицію щодо самого себе і здійснити дії щодо самого себе. Самодистанціювання – це можливість відсторонитися, подивитися на себе з боку, вийти з потоку власної життя [8, с. 110–135].

Розвиток цих процесів спирається на логічне розмежування чотирьох можливих фокусів спрямованості розуму: на зовнішній інтенціональний об'єкт (арефлексія), на самого суб'єкта (інтроспекція), на себе і на об'єкт одночасно, що передбачає самодистанціювання, здатність дивитись на себе з боку (системна рефлексія) та на сторонні об'єкти за межами актуальної ситуації (квазірефлексія).

В.А. Петровський вивчає рефлексію через внутрішній діалог особистості як компонент розвитку особистості через відображення суб'єкта в «Іншому-Я», при цьому діалог «Я-Іншого Я» характеризується внутрішнім діалогом – несумісності смислових позицій, різноманітних оцінок суб'єкта «Актуального-Я» і «Іншого-Я».

На думку В.А. Петровського, ствердження того, що хтось відображений у мені як суб'єкт, передбачає:

- що я відчуваю присутність цієї людини в значущій для мене ситуації;
- ця присутність здатна впливати на систему моїх смислів, ставлення до ситуації, до світу загалом.

Автор вважає, що феномен налагодженості може бути безпосередньо пов'язаний з особистістю. Розвиток і вдосконалення особистості розглядається як формування її цілісності. Ця цілісність витримає в собі вітальне та предметне ставлення до світу і суб'єкта, спрямованого на спілкування і самосвідомість.

Джерелом розвитку людини є розбіжність між власною оцінкою себе та поверхневим відображенням, тобто між «Я, відображений в Іншому», і «Я, поверненим суб'єкту». Усвідомлюючи себе в іншому, людина ніколи не може досягти тотожності із самою собою, «відображене її Я» не збігається з «діючими Я».

Відображення «Я» в процесі внутрішнього діалогу, в «Значимому Іншому» є джерелом поверненого відображення, що є не інша людина, а сам суб'єкт, який займає позицію «Іншого Я», визначаючи «Я» як суб'єкт саморефлексії, виділяє таку класифікацію «Я»: «Імманентне Я», «Ідеальне Я», «Трансцендентне Я» та «Трансфінітне Я» [10, с. 124–126].

Можна відзначити роботи сучасних дослідників, які вивчали феномен рефлексії в

різних аспектах: М.В. Григорович і Н.І. Гуткіна, О.І. Зімовін, О.В. Хаяйнен розглядали особливості становлення особистісної рефлексії в підлітковому віці. Н.В. Оксентюк розглядає розвиток рефлексії у української інтелігенції. А.В. Карпов розуміє під рефлексивністю психічну властивість і пропонує методику для її діагностики.

Н.І. Гуткіна, досліджуючи особистісну рефлексію в підлітковому віці, виділила три типи рефлексії: логічна, особистісна і міжособистісна. Перший тип – логічний – проявляється в області мислення, другий – в області афективно-потребової сфери та «Я» людини, третій – у сфері взаємин з іншими людьми. Під терміном «особистісна рефлексія» автор розуміє рефлексію в області самосвідомості людини, яка належить до особливостей процесу мислення [2, с. 4].

М.В. Григорович робить висновок, що особистісна рефлексія є принципом не тільки диференціації у кожному розвиненому та унікальному людському «Я», але й його різноманітних підструктур (на кшталт «Я – фізичне тіло», «Я – біологічний організм», «Я – соціальна істота», «Я – суб'єкт творчості» тощо), але й інтеграція «Я» в неповторну цілісність, нерозподілену і нескладену до жодної з її окремих складових частин [1, с. 92–94].

О.І. Зімовін підкреслює зв'язок проблеми рефлексії та креативності як чинників саморозвитку особистості на різних етапах життєвого шляху [3, с. 4–6].

О.В. Хаяйнен особистісну рефлексію визначає як здатність переосмислення суб'єкта змінювати свою самосвідомість у проблемно-конфліктній ситуації, що інтегрує та породжує більш цілісний образ «Я». Це шлях цілісної реконструкції своїх уявлень про себе, завдяки чому адекватно реорганізуються відносини із суб'єктивною та об'єктивною реальністю, які, своєю чергою, стають об'єктом особистої рефлексії більш високого рівня цілісності і в подальшому цей процес може повторюватися [14, с. 12–15].

Н.В. Оксентюк виділяє у структурній організації рефлексії як психологічного феномена два компоненти:

- змістовний, який характеризує предметний аспект рефлексії;
- динамічний, який пов'язаний зі способом виникнення.

Змістовний бік рефлексії зумовлює її предмет, залежно від якого розрізняють два її основних типи – внутрішню (інтрапсихічну, ауторефлексію) та зовнішню (інтерпсихічну) рефлексію. Динамічний компонент рефлексії пов'язаний із моментом запуску цього процесу, тобто з рефлексивним вихо-

дом, а також із процесами переходу з рівня на рівень, із процесом рефлексивних занурень і переходами за рефлексивними рівнями. У зв'язку з цим виокремлюють довільну й імпульсивну рефлексію. Динамічний аспект рефлексії можна пов'язати з «часовим» принципом, залежно від якого розрізняють три основних види рефлексії: ситуативну, ретроспективну і перспективну [9, с. 12–15].

Як зазначає І.С. Кон, особистісний тип рефлексії несе функцію самовизначення особистості. Особистісний зріст, розвиток індивідуальності як надособистісне утворення відбувається саме в процесі усвідомлення свідомості, який реалізується в конкретному сегменті життєвого процесу. Процес самопознання у вигляді пізнання своєї «Я-концепції», що включає в себе відтворення і осмислення того, що ми робимо, чому робимо, як робимо, як ставимося до інших і як вони ставляться до нас і чому, завдяки рефлексії призводить до обґрунтування особистого права на зміни заданої моделі поведінки, діяльності, з урахуванням особливостей ситуації [5, с. 46].

Найбільш перспективним і системним щодо поняття «рефлексія» нам вбачається підхід А.В. Карпова і І. Скитяєвої, які дають цілісне розуміння рефлексії як якості, однопорядкової свідомості. На основі глибокого системно-функціонального дослідження автори визначають місце рефлексії в складній структурі психіки людини, розглядаючи цей феномен як комплексне утворення, синтетичну психічну реальність, яка виступає одночасно як психічний процес, властивість і стан суб'єкта, але не зводиться до жодного з них. Крім того, сутність і специфіка рефлексії (як психологічного поняття) полягає в тому, що вона не тільки «може бути представлена» як процес, властивість і стан, але саме синтез вказаних модусів і становить її якісну визначеність. Рефлексія – це одночасно і унікальна властивість, притаманна лише людині, стан усвідомлення чого-небудь, а також процес репрезентації психіці свого власного змісту [4, с. 48–52].

А.В. Карпов розглядає рефлексивність як складне психічне утворення, яке представляє собою інтегрований симптомокомплекс особистісних та когнітивних характеристик, який має властивість структури за рівнем своєї організації. Рефлексивність, поряд з інтелектом, навчаємністю та креативністю, належить до структури загальних здібностей.

Психіка унікальна тим, що в ній, як у системі, закладений такой механізм, який дає змогу подолати власну системну обме-

женість, постійно виходити за свої власні обмеження, робити саму себе предметом власного функціонування. При цьому автор підкреслює, що рефлексія є однією з найважливіших мета здібностей, без розвитку якої не можна розвинути суб'єктність і унікальність людини. Рефлексія розглядається автором як шлях до переосмислення стереотипів власного досвіду. Людина стає для себе самої об'єктом управління, з чого витікає, що рефлексія як «зеркало», яке відбиває всі зміни, які в ньому відбуваються, вона стає основним засобом саморозвитку, умовою і способом особистісного зросту. Рефлексивність як психічна властивість являє собою одну з основних меж тієї інтегративної психічної реальності, яка співвідноситься з рефлексією загалом. Двома іншими її модусами є рефлексія в її процесуальному статусі та рефлексія як особливий психічний стан. Ці три модуси взаємозв'язані і зумовлюють один одного, утворюючи на рівні їх синтезу якісну визначеність, позначену поняттям «рефлексія». Через це необхідно орієнтуватися не тільки безпосередньо на рефлексивність як психічну властивість, але також опосередковано враховувати її прояви в двох інших модусах [4, с. 48–52].

Ситуативна рефлексія забезпечує безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, розуміння її елементів, аналіз того, що відбувається, здатність суб'єкта до співвіднесення своїх дій із ситуацією та їх координацією відповідно до мінливих умови та власним станом. До поведінкових проявів та характеристик цього виду рефлексії належать час обдумання суб'єкта своєї поточної діяльності, аналіз життєвих подій, ступінь розгортання процесів прийняття рішення, здатність до самоаналізу в конкретних життєвих ситуаціях.

Ретроспективна рефлексія проявляється в здатності до аналізу вже виконаної діяльності та завершених подій. Предмети рефлексії – припущення, мотиви та причини виникнення, зміст поведінки, а також її результативні параметри, помилки. Ця рефлексія виражається в тому, як часто і наскільки довго суб'єкт аналізує та оцінює минулі події, його вміння аналізувати минуле і себе в ньому.

Перспективна рефлексія співвідноситься з функцією аналізу майбутньої діяльності, поведінки, її планування, прогнозування. Її основні поведінкові характеристики: ретельне планування деталей своєї поведінки, частота звернення до майбутніх подій, орієнтація на майбутнє [9, с. 12–15].

Зважаючи на вищесказане, можна зробити висновок, що поняття «рефлексія»

розглядається з різних точок зору, це поняття в узагальненому смислі розуміється як унікальна властивість особистості, усвідомлення себе та оточуючого світу, процес репрезентації психіці свого власного «Я».

У зарубіжних дослідженнях особистісної рефлексії це поняття розглядається з різних позицій.

Д. Райнер, вивчаючи особистісну рефлексію, розглядав два типи рефлексії – «онтологічну» (здатність перебувати в логіці змісту знання) і «психологічну», звернену до суб'єкта як до джерела знань. При цьому специфіка рефлексивних процесів при самовизначенні зумовлена духовним світом людини, її здатністю до роздумів або переоцінки власного досвіду, знань про себе, почуттів, оцінок, думок, відносин тощо. Особистісна рефлексія змушує особистість зайняти зовнішню позицію щодо самої себе [13, с. 31–32].

У. Джеймс вирізняв два аспекти «Я»: «Я знайомлюся» і «Я знаю». Таке «вертикальне» розщеплення «Я» на образ себе, описане через набір змістовних атрибутів, і внутрішній центр, що не має ніяких описових характеристик, але наявність якого принципово важлива як припущення суб'єкта, активності самого суб'єкта [13, с. 31–32].

Концепція К. Роджерса передбачає відображення внутрішнього «Я» особистості у зовнішньому світі, те, що відбуваються у зовнішньому світі особистості, впливає на відчуття її внутрішнього світу. В основі «Я-концепції» К. Роджерс знаходиться особистість, яка прагне до актуалізації, при цьому прагне зберегти і посилити свій організм як середовище перероблення власного досвіду і розвиватися в напрямі самостійності та відповідальності, самоуправління, саморегуляції та автономії.

Основним поняттям у цій теорії є уявлення про «Я», воно містить особисті уявлення, цілі, ідеали, цінності, за допомогою яких особистість може характеризувати себе і може намітити особисті перспективи в саморозвитку. Образ «Я», який утворюється в процесі особистої роботи, впливає на розуміння навколишнього світу та інших людей, на те, як особистість оцінює власну поведінку.

«Я-концепція» особистості може проявляти себе як позитивна, амбівалентна та негативна. Позитивна «Я-концепція» вказує на переживання навколишнього світу в яскравих фарбах, амбівалентна говорить про зміну тонів сприйняття, а негативна – про негативну оцінку навколишнього світу. Так само «Я-концепція» може бути вигаданою та викривленою. «Я-концепція», яка не

відповідає уявлення особистості про себе, що у неї утворилися на основі власного досвіду, можуть бути відторгнуті. Задоволення життям і відносинами з оточуючими залежить від узгодженості відносин між «Я-реальним» і «Я-ідеальним» особистості, така узгодженість вказує на конгруентність особистості [11, с. 428–430].

Отже, особистісна рефлексія розглядається як здатність особистості до прийняття зовнішньої позиції щодо себе і своєї поведінки.

Розглянемо поняття «системна рефлексія» у дослідженнях радянських психологів.

С.Л. Рубінштейн зауважує, що внутрішні умови виступають як причини, а зовнішні – як умови, обставини. Також автор розглядає рефлексію як ключовий чинник переходу від зовнішньодетермінованого способу існування людини до самодетермінації [12, с. 126].

Як зауважує Д.О. Леонтьєв, системна рефлексія є найбільш об'ємною та багатогранною, хоча її здійснення досить складне, саме вона дозволяє бачити як саму ситуацію взаємодії у всіх її аспектах, включаючи і полюс суб'єкта, і полюс об'єкта, так і альтернативні можливості.

Автор зазначає, що для успішного вирішення завдання необхідно виділити максимальну кількість його елементів. При вирішенні життєвих, екзистенційних проблем людина зазнає невдачі, тому що не бачить одного важливого елемента проблемної ситуації – самої себе.

В основі системної рефлексії лежить унікальна людська здатність – дивитися на себе з боку [8, с. 110–135].

Отже, невміння дивитися на себе з боку як сторонній спостерігач, не дає змоги надати психологічну допомогу своїм близьким, бо неможливо виконати роль психотерапевта, одночасно будучи елементом проблемної ситуації. А. Ленгле позначає необхідність вирішення двостороннього завдання співвідношення для того, щоб бути самим собою: співвідноситися з іншими і з самим собою. Для цього треба спочатку побачити самого себе і скласти картину себе, що стає можливим завдяки певній внутрішній та зовнішній дистанції щодо власних почуттів, рішень та дій [7, с. 237–238].

Таким чином, у найбільш загальному вигляді «системна рефлексія» – це здатність дивитися на себе очима стороннього спостерігача, виділяючи свої позитивні та негативні сторони.

На основі проведеного теоретичного дослідження особливостей особистісної та системної рефлексії нами була розроблена теоретична модель дослідження системної

рефлексії як чинника самоствалення особистості.

Запропонована теоретична модель системної рефлексії включає такі компоненти:

- когнітивно-оцінний (відкритість, самовпевненість, самокерування віддзеркалення самоствалення);
- емоційно-ціннісний (самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність);
- внутрішня узгодженість (внутрішня конфліктність, самозвинувачення).

Модель передбачає два напрями – свідомість, яка спрямована на зовнішній світ, і свідомість, яка спрямована на внутрішній світ людини. На рис. 1 представлена модель системної рефлексії.

Як зрозуміло з рис. 1, представлена модель спрямована на визначення рефлексії як сутності самоствалення особистості та динаміки її становлення. Системна рефлексія, в якій спрямованість свідомості на себе відбувається не шляхом, а на додаток до її спрямованості на зовнішню ситуацію, представляє собою єдиний повноцінний різновид рефлексії, оскільки вона повністю виконує приписані рефлексії позитивні функції. Залишкові різновиди рефлексії є психологічно неповноцінними і відповідають за несприятливі наслідки спрямованості зазвидчення себе.

Системна рефлексія яскраво проявляється в процесі трансформаційної гри. Отже, розглянемо вплив трансформаційної гри на розвиток та зміну внутрішньої рефлексії, а також зміни у зовнішній рефлексії особистості.

Особливе місце феномен гри займав у роботах представників радянської психологічної школи: Л.С. Виготського [1], О.М. Леонтьєва [7], С.Л. Рубінштейна [13],

Д.Б. Ельконіна [16] та ін. При дослідженні психології гри автори віддавали увагу в основному сюжетно-рольовим іграм, що відповідало концепції «провідної діяльності».

Різноманітність поняття «гра» призвело до використання цього терміна до виділення таких понять, як: ділові та дидактичні, рольові та організаційно-ділові, сюжетні, трансформаційні тощо.

О.М. Леонтьєв вважає, що правильно сформована ігрова поведінка має відповідати певній структурі. Здебільшого гра пов'язана з перебудовою стереотипних дій, що спостерігаються у дорослих. Ці перебудови можна розділити на шість типів [7].

Згідно О.М. Леонтьєву у грі може бути змінена послідовність дій:

- відокремлені акти, які входять у послідовність, можуть бути перебільшені;
- деякі акти, які входять у послідовність, можуть багаторазово повторюватися;
- нормальна послідовність може залишатися незавершеною, тобто закінчитися раніше, ніж звичайно, в результаті переходу до сторонніх дій;
- деякі рухи можуть бути перебільшені і багаторазово повторені;
- відокремлені рухи, які входять у послідовність гри, можуть залишатися незавершеними [7, с. 237–238].

Отже, можуть зменшуватися акти, які пов'язані з абсолютно різною мотивацією.

У трансформаційній грі відбуваються зміни уявлення особистості внутрішнього світу на когнітивному та емоційному рівні шляхом рефлексії зовнішнього світу, представленій у грі. Гра вносить у роботу елемент випадковості, або, якщо взяти до уваги навчання К.Г. Юнга [7] про синхронії, дозволяє внутрішньому змісту психіки

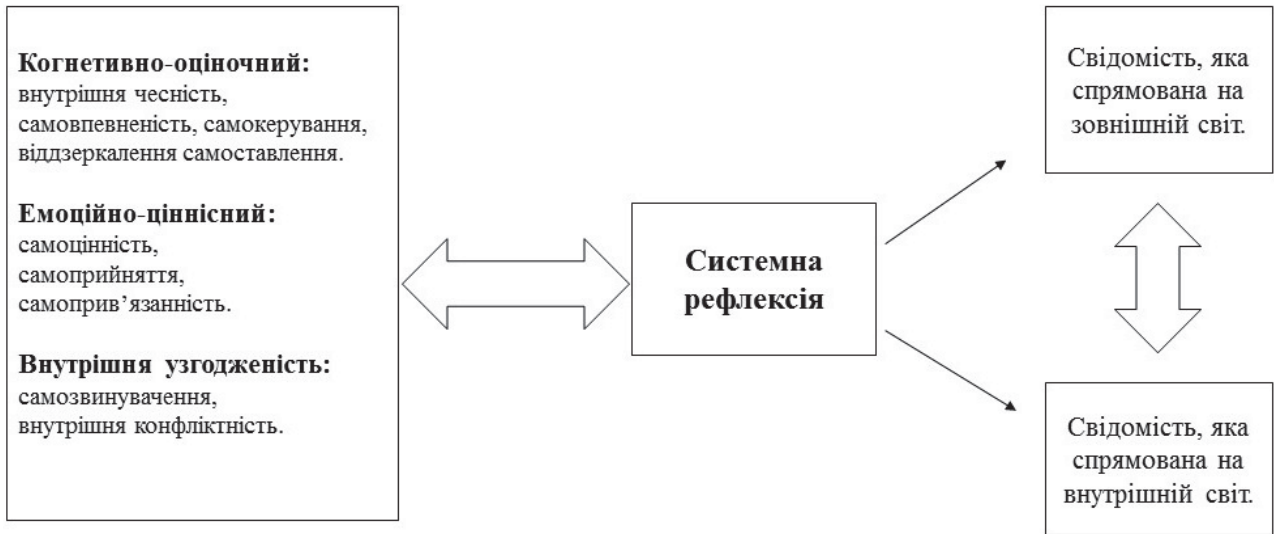

Рис. 1. Модель системної рефлексії

гравців відобразити її в грі. Гра, як будь-яка проєктивна методика, служить опорою учасників і дозволяє виражати себе набагато повніше, глибоко і швидко, ніж не без такої опори.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного теоретичного дослідження було виявлено: рефлексія є процесом найвищого за ступенем інтеграції, а також способом і механізмом виходу системи психіки за власні межі, що визначає її пластичність та адаптивність. Системна рефлексія є здатністю дивитися на себе очима стороннього спостерігача, виділяючи свої позитивні та негативні сторони, вона представляє собою єдиний повноцінний різновид рефлексії, оскільки вона повністю виконує приписані рефлексії позитивні функції. Розроблена теоретична модель дослідження системної рефлексії як чинника самоствавлення особистості передбачає два напрями – свідомість, яка спрямована на зовнішній світ, і свідомість, спрямована на внутрішній світ людини. Системна рефлексія проявляється в процесі трансформаційних ігор, оскільки вони впливають на самоствавлення, осмислення власної поведінки, сенсо-життєві орієнтації та цінності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготский Л.С. Психология развития человека. М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. 1136 с.
2. Григорович М.В. Личностная рефлексия как фактор развития личности подростка. Молодой ученый. 2011. № 6. Т. 2. С. 92–94.
3. Гуткина Н.И. Личностная рефлексия в подростковом возрасте: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая, детская и возрастная психология». Москва, 1983. 24 с.
4. Зімовін О.І. Рефлексія та креативність як чинники саморозвитку особистості на різних етапах життєвого шляху: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Київ. 2017. 20 с.
5. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. Психологический журнал. 2003. № 5. Т. 24. С. 48–52.
6. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1989. 255 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Академия, 2005. 430 с.
8. Леонтьев Д.А. Взгляд на себя со стороны как предпосылка системной рефлексии / Д.А. Леонтьев, А.Ж. Салихова. Материалы IV Всероссийского съезда РПО (т. 2, с. 237–238). М.; Ростов н/Д.: Кредо, 2007. Т. 2. С. 237–238.
9. Леонтьев Д.А. Рефлексия «Хорошая» и «Дурная»: от объяснительной модели к дифференциальной диагностике / Д.А. Леонтьев, Е.Н. Осин. Психология. Журнал Высшей школы экономики. 2014. № 4. Т. 11. С. 110–135.
10. Оксентюк Н.В. Психологічна генеза рефлексії української інтелігенції: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Острог, 2014. 289 с.
11. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности. Ростов н/Д.: Феникс, 1996. 509 с.
12. Роджерс К. Эмпатия. Психология мотивации и эмоций; под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, М.В. Фаликман. М.: ЧеРо, 2002. С. 428–430.
13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2003. 712 с. (Серия «Мастера психологии»).
14. Степанов С.Ю. Психология рефлексии: проблемы и исследования / С.Ю. Степанов, И.Н. Семенов // Вопросы психологии. 1985. № 3. С. 31–32.
15. Хаяйнен Е.В. Условия становления личностной рефлексии в подростковом возрасте: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.13. Москва. 2005. 206 с.
16. Эльконин Д.Б. Детская психология. М. «Академия», 2011. 250 с.
17. Dörner P. Self-reflection and problem-solving. Human and artificial intelligence. Berlin, 1978. P. 101–107.
18. Otani H., Widner R.L. Metacognition: new issues and approaches (Guest editor's introduction) // The journal of general psychology. 2005. 132 (4). P. 329–334.
19. Reither F. Self-reflective cognitive processes: Its characteristics and effects. XXII International Congress of Psychology. V. I. Leipzig, 1980. P. 229.